

Elseus Sophus Bugge

ALFRED JAKOBSEN

Biografi på Høytidsdagen 26. februar 1973

Sophus Bugge ble innvotert som medlem i Videnskabernes Selskab her i Trondheim i 1865. Bugge, som var født i Larvik i 1833, var altså bare 32 år gammel ved innvelgelsen, men hadde allerede rukket å skape seg et navn som vitenskapsmann. Fra 1860 til 1864 hadde han vært universitetsstipendiat i sammenlignende språkvitenskap og sanskrit. I 1864 meldte han seg som søker til et professorat i nordisk språk i Lund, men for å kunne bevare denne fremragende vitenskapelige begavelsen for fedrelandet, skyndte regjeringen seg å opprette et personlig lektorat for ham i sammenlignende språkvitenskap «med forpligtelse til at foredra oldnorsk». To år seinere ble han ekstraordinær professor i samme fag. I sin lange tid som universitetslærer foreleste han over nesten alle disipliner innenfor sitt egentlige fagområde, nordisk filologi, men han gjennomgikk også med studentene emner som gotisk, angelsaksisk (særlig *Béowulf*), germansk språkhistorie, Plautus, italiske språk og sanskrit. Etter Munchs død i 1863 kom han til å innta den sentrale plass blant lærerne i humanistiske fag ved Universitetet i Kristiania.

Å skildre Bugges forskergjerning er nesten det samme som å skrive den nordiske og indoeuropeiske filologis historie i vårt land for siste halvdel av forrige århundre. Hans veldige produksjon omfatter bortimot to hundre bøker og avhandlinger.

Bugge har selv gitt en karakteristikk av sin egenart som forsker. Det er i et brev til den svenske språkmannen Adolf Noreen, datert 7. sept. 1896. Denne hadde i en artikkel om ham i «Nordisk familjebok» bl. a. uttalt følgende: «E. S. Bugge är för närvarande utan gensägelse Nordens och kanske Europas förnämste språkforskare, lika framstående genom mångsidig lärdom som originel idérikdom, i hvilka båda afseenden han står i allra främsta ledet bland nutida vetenskapsmän öfver hufvud.» Bugge mener at artikkelen er skrevet med altfor stor velvilje. Han sier videre: «Men i Artikelens Begyndelse var der et Udtryk, som jeg protesterer imod og som udtalte en Opinion, hvilken jeg oprigtig og uden falsk Beskedenhed vil bede Dig at modarbeide, fordi jeg holder den for ikke rigtig. Jeg var kaldt, tror jeg, for uimodsigelig Nordens første Sprogmand. Herved er at bemærke for det første, at det ikke er let at maale de forskjellige Sprogmand mod hverandre, da Sprogvidenskabens er saa omfattende og saa mangsidig. Dernæst: Efter min egen Mening er jeg ikke Sprogmand (Lingvist) i egentlig Forstand (thi jeg forstaar mig f. Ex. ikke paa Phonetik; jeg kan ikke tale fremmede Sprog). Jeg hörer hjemme i det Grænsefelt hvor Sprogforskning oplyser de forskjellige Ytringer af et Folks eiendommelige Liv: Digtning, Mythologi, Indskrifter

osv. Min Retning (ikke mine Meninger) ligger kanskje nærmere ved Jakob Grimms, end ved nogen anden bekjendt Sprogforskers. For det tredje: Skal man endelig betegne nogen nordisk Sprogforsker som den første, da maa dette efter min Overbevisning uimodsigelig være *Vilhelm Thomsen*: thi han besidder flest af de Ævner som en Sprogforsker tiltrænger, baade Ævnen til selv at tilegne sig til Brug og Efterligning levende Sprog og Ævnen til theoretisk og historisk at forstaa deres Bygning. Og han omfatter i sin Kundskab flest Sprog.»¹

Noreens karakteristikk er kanskje ikke helt uhildet. Den har nok tatt farge av den sterke hengivenhet og beundring han nærte for sin eldre kollega og venn. Bugges kloke og fornuftige ord om vanskeligheten ved å måle de forskjellige språkmenn mot hverandre var derfor på sin plass, samtidig som de vitner om hans beskjedenhet og nøkterne syn på sine egne evner. Nå – snart 70 år etter Bugges død i 1907 – ser vi naturligvis klarere både storheten og begrensningen ved hans begavelse. Likevel står – med den reservasjon som Bugge selv tok – det vesentlige i Noreens karakteristikk fast. Nerven i hans begavelse var en dikterisk fantasi og idérikdom og en dristig kombinasjons-evne paret med usedvanlig skarpsinn og metodisk sans.

Det er med god grunn Bugge betrakter Jakob Grimm som sin nærmeste åndsfrønde. Å samle og tolke den hjemlige tradisjon og overlevering hadde vært begges mål, og troskap mot tradisjonen grunnprinsippet i deres utgivervirksomhet. Bugges utgaver av folkeviser, eddadikt og heltesagaer og hans mytologiske studier danner i viss monn paralleller til Grimms «Kinder- und Hausmärchen», «Deutsche Sagen» og «Deutsche Mythologie».

Bugges studieår falt for det meste i 1850-årene, altså i den første perioden av den egentlig sammenlignende språkvitenskap. Dengang interesserte man seg mest for de fjernere tidsrom av språkhistorien, for de langt tilbakegående utblikk. De grammatiske formers betydning for sammenligningen spilte en avgjørende rolle. Bugge leste Bopps² «Vergleichende Grammatik» og Potts «Etymologische Forschungen». Begge fengslet ham, har han selv sagt, mer enn den mest spennende roman. Forskerne av den yngre generasjon, som A. Noreen³ og V. Thomsen tilhørte, la derimot større vekt på lydlovene, på det fonetiske studium og på de levende språk. Men selv om Bugge ikke var fonetiker av fag, stod det nok ikke så dårlig til med hans kunnskaper og ferdigheter på dette området som han ville ha det til. Fra sin tid som folke-minnesamler i Telemark og fra sine reiser for å samle materiale om uttalen av norske gårdnavn⁴ hadde han f. eks. god trening i å oppfatte det karakteristiske ved lydene i de norske dialektene. Han hevdet selv at telemarksk var det eneste språk utenfor vårt riksmål som han behersket helt.

Bugge tilhørte en gammel skipper- og kjøpmannsslekt som visstnok ikke tidligere har frambrakt noen boklærd eller kunstnerisk begavet mann. Kanskje hadde han noe i arv fra morsslekten – moren var datter av prost J. F. Sartz. Verken i hjemmet eller i skolen var det noen som påvirket ham i retning av det som seinere ble hans livs hovedstudium. Det er derfor noe nesten gåtefullt ved hans tidlige instinktive dragning mot språkvitenskapen. Allerede som 8-åring begynte han på egen hånd å studere latin. I noen barn-

domserindringer som han har offentliggjort i «Samtiden» (1907), forteller han at da faren hadde forært ham Riemers greske ordbok, var han som i feber den første kvelden han leste i boka.

Bugges forskertrang var, som Alf Torp har sagt, ikke «den stille lue, som giver den lune arbeidsglæde, hos ham var det en feberbrand, som voldte vaagne nætter... At arbeide var for ham at slukke en brændende tørst.»⁵ Hans arbeidskraft syntes uuttømmelig – hans hvile bestod egentlig i det å skifte arbeidsemne. I våre dager da vitenskapen har vokst så ut, ville det neppe være mulig å spre sine krefter så sterkt som han gjorde; skal en utrette noe av bestående verdi, blir en nåtildags nødt til å begrense seg til ett eller noen få felter. Men da Bugge begynte sin bane, var filologien ennå så å si i sin barndom, stoffet var ikke så uoverskuelig. Det var dengang ennå gjørlig å anlegge studiet etter en meget bred målestokk.

I store trekk lar Bugges forskerliv seg beskrive som en vandring mot stadig fjernere og større mål. Han begynte med det hjemlige, men hans interessefelt videt seg etter hvert ut så det til slutt favnet om så å si hele det indo-europeiske språkområdet. Fra strengt filologiske og tekstkritiske oppgaver vender han seg etter hvert til problemstillinger av langt større rekkevidde, slike som har med fortidens store kulturstrømninger å gjøre.

I studieårene opplevde han hele «det nasjonale gjennombrudd» – utgivelsen av Aasens grammatikk og ordbok, Landstads folkeviser, Asbjørnsens og Moes eventyr og P. A. Munchs historie. Inspirert av Aasens arbeider forfattet han i 1852 – ennå ikke tjue år gammel – for Langes Tidsskrift for Videnskab og Litteratur en liten avhandling «Om Consonant-Overgange i det norske Folkesprog». Landstads folkeviseutgave (1853) framkalte på lignende måte avhandlingen «Mythologiske Oplysninger til Draumekvædi» (1854) og vakte hans iver etter å samle folkeminner. I 1856 og 1857 reiste han i Telemark med offentlig stipendium for å nedtegne folkeviser, drevet av den overbevisning «at mit Arbeide, hvor ringe det end er, dog hører med i vor Tids store Gjærning: af Fortidens Livsbrønd at øse Kraft og Friskhed for Fremtiden.» Resultatet ble utgaven «Gamle norske Folkeviser» i 1858.

I 1857 tok han filologisk embetseksamen, og årene 1858–60 tilbrakte han i København og Berlin for å fortsette sin utdanning og sine studier på det filologiske og lingvistiske område. I København studerte han bl. a. sanskrit hos Westergaard og besøkte Madvigs forelesninger over klassisk filologi. I Berlin hørte han forelesninger hos Albert Weber over sanskrit, pali og avestisk, og hos Moritz Haupt, kjent både som klassisk filolog og som germanist.

I København ble Bugge mer og mer fengslet av den norrøne litteraturen, særlig eddadiktene og formaldersagaene. Disse studiene resulterte i en utgave av «Norrøne Skrifter af sagnhistorisk Indhold»⁶ og i Edda-utgaven av 1867 med tittelen «Norræn fornkvæði». I denne sammenhengen kan det nevnes at han i 1862 fikk et stipendium av Videnskabselskabet til håndskriftstudier. I Fortalen til «Norræn Fornkvæði» retter han en spesiell takk til Videnskabselskabet «fordi det har tilstaaet mig Understøttelse til at undersøge islandske Haandskrifter i Kjøbenhavn».

Det er lett forståelig at Bugges oppmerksomhet tidlig måtte vende seg til de viktige kilder for kjennskap til det gamle språket som vi har i stedsnavnene og runeinnskriftene. Hans eldste stedsnavnarbeid kom så tidlig som i 1854. Det er «Altnordische Namen», trykt i Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung III. Stedsnavnene ble et forskningsfelt som Bugge resten av sitt liv stadig vendte tilbake til. Han har gitt en mengde bidrag til Oluf Ryghs «Norske Gaardnavne» og dessuten i en rekke mindre avhandlinger gransket forskjellige navneformer. De fleste av disse separate artiklene er trykt i ANF. Sammen med Karl Rygh gav han i 1901 ut Oluf Ryghs «Gamle personnavne i norske stedsnavn». Han var også medarbeider ved utgiingen av «Norske elvenavne» i 1904.

For runeforskningen var Bugge som skapt. Her fikk han fullt ut bruk for sine vidstrakte kunnskaper, sin metodiske grundighet, sitt skarpsinn og sin geniale treffsikkerhet. I flere år reiste han om somrene rundt for å undersøke innskrifter. Også til dette arbeidet hadde han stipendium fra Videnskabselskabet. I de banebrytende «Bidrag til Tydning af de ældste Runeindskrifter» I–III (1867–68) leverte han – omtrent samtidig med og uavhengig av dansken Ludvig Wimmer – beviset for at språket i disse innskriftene er urnordisk, de historiske nordiske dialekters moderspråk, og ikke en eller annen oldtysk eller gotisk dialekt som man før hadde antatt.

Seinere behandlet Bugge helt til sin død stadig i monografier enkelte runeinnskrifter. Flere av disse studiene er siden gått inn i verket «Norges Indskrifter med de ældre Runer». Også til serien «Norges innskrifter med de yngre runer» har han levert vesentlige bidrag. Om Rök-innskriften, denne lengste og merkeligste av alle innskrifter, «en bok i stein», som han kalte den, har han skrevet hele tre avhandlinger.⁷ Også spørsmålet om runeskriftens opprinnelse optok ham sterkt.

Da Bugge startet sin eddaforskning, var det den gjengse oppfatning at disse diktene gikk helt tilbake til det femte eller sjette århundre og var uttrykk for fellesgermansk eller iallfall fellesnordisk ånd og tro. Men gjennom oppdagelsen av den urnordiske språkperioden og gjennom studier over norrøn metrikk, særlig ljóðaháttur-versemålet, kom han etter hvert til den overbevisning at eddakvadene var forfattet i norrøn og ikke i urnordisk språkform. Den eldre språkformen ville ikke stemme med deres metrikk. De måtte altså høre hjemme i vikingtiden, etter år 800. Den nye tidfestingen førte til at spørsmålet om deres nordiske røtter og idéinnhold fikk ny aktualitet for ham. Av en rekke brev fra denne tiden ser vi hvordan hans tankeliv er kommet i voldsom gjæring. Nye idéer og kombinasjoner trenger på. 12. nov. 1877 skriver han til Svend Grundtvig: «Jeg har siden vi saas, ikke ligget paa Ladsiden, men jeg har intet sendt til Trykken, og i den nærmeste Fremtid vil der komme mindre fra mig. Jeg sysler mest med mine Arbeider om nordiske Myther og Heltesagn. Det er et Uhyre, jeg her har vovet mig i Kast med; jeg ved ikke, om jeg faar tæmmet det, eller om det kanskje har kvervet Synet for mig. Men jeg er dog overbevist om, at jeg her og der ser Vei, hvor andre staa fast eller forlokkes af Vildlys. Og naar jeg frem, saa har jeg udrettet noget; mere, end jeg ellers kan udrette. Men det er langt frem.»

Litt etter litt blir han sikker på at selv om en må kalle edda-diktningen nordisk, på samme måte som våre eventyr, så må dens stoff for en vesentlig del være av fremmed opphav. Dens emner har vært fortellinger som vikingene har hørt i Vesten hos kristne menn, på irsk eller engelsk. Det har vært øst av to kilder: den ene er de gamle gresk-romerske gude- og heltesagn, den annen er jødisk-kristne legender og sagnmessige utsmykninger av den hellige historie. Det er vikingtidens veldige kraftutfoldelse og vilt bevegede liv som har skapt og utformet hele denne diktningen. Snart begynte han også å regne med at mange av kvadene, bl. a. Helgediktene, likefram var diktet i vesterled.

Sine revolusjonære meninger la han først fram i det berømte foredraget i Kristiania Videnskapselskab 31. okt. 1879 og seinere i verket «Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse» (I 1881–89, II 1896). Når til disse mytologiske studiene slutter seg avhandlingen «Bidrag til den ældste Skaldedignings Historie» (1894), der han hevder at den eldste skaldediktningen (Brage, Ynglingatal), som den islandske tradisjon henførte til 9. århundre, i virkeligheten tilhører en langt seinere tid. Det siste arbeid Bugge leverte på dette område, var avhandlingen «Norsk Sagafortælling og Sagskrivning i Irland» (1901–08). Han prøvde her å vise at sagafortellingens kunst ikke opprinnelig er utformet på Island, men at dens første begynnelse må søkes hos nordboerne som var bosatt i Irland. Allerede her, mener han, har flere fortellinger, f. eks. den om Brávalla-slaget, fått sin faste, kanskje alt sin skrevne form.

«Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse» setter på mange måter skillelinje i Bugges produksjon. De danner innledningen til en ny epoke i hans forskning. Han kjenner seg ikke lenger tilfreds med rent filologiske oppgaver. Fra åttiårene og utover velger han helst emner som han tror kan kaste lys over større sammenhenger, over kulturbølgene «som mægtig har skyllet fra strand til strand», slik Magnus Olsen uttrykker det. Den djervhet og dristige kombinasjonsevne han tidligere stort sett hadde maktet å holde i tømme, blir mer utpreget; han hever seg til dristig dikterflukt. Ikke minst kommer hans nye historiske grunnsyn fram i hans etruskiske forskninger der han prøver å løse historiske og etnologiske problemer ad språklig vei. Han satte etruskisk i forbindelse med armenisk, lykisk, hetitisk og det forhistoriske Grekenlands språk (pelasgisk). Disse språkene sammenfattet han til en egen gruppe av indoeuropeiske språk, som han kalte den «anatoliske». I en avhandling som han etterlot seg i manuskript («Urgriechische Elemente im Griechischen»), søkte han å påvise spor av pelasgernes språk og kultur i en hel rekke greske steds- og personnavn, myter og mytenavn, ord for redskaper, planter osv.

Når en tenker på den lange rekken av avhandlinger og bøker som Bugge etterlot seg, er det naturlig å spørre: Ligger det en ledende tanke, et samlende prinsipp til grunn for dem alle, eller er det bare forfatterens navn som binder dem sammen?

Det kan ikke nektes at atskillig i Bugges forskning står helt isolert. Ikke så lite av hans produksjon er blitt til ved at et eller annet tilfeldig problem

har fristet ham. Og likevel kan det ikke, som Magnus Olsen har pekt på, være tvil om at han i flertallet av sine arbeider – mer eller mindre bevisst – fulgte en hovedidé og prøvde å kjempe seg fram til et samlet overblikk over menneskehetens åndshistorie.

Bugge innså selv at hans fantasi og idérikdom ikke bare var av det gode, men også kunne innebære en fare. Han var takknemlig for kritikk og dro lærdom av den. Til vennen Oluf Rygh skriver han (10. mars 1877: «Jeg maa i sin tid være meget opmærksom paa mig selv for ikke ved første Behandling at give de altfor dristige Hypoteser med; og jeg kommer visselig til at søge Støtte hos Din sindige, nøkterne Kritik.» Han takker Adolf Noreen for at denne så omhyggelig har kritisert flere av hans «vilde Indfald»: «Det er en god Skole for mig saaledes at øve mig, naar jeg kan have Dig til at beskjære de vilde Skud.» Han mente likevel at en ikke måtte avholde seg fra å søke nye veier i forskningen. En kunne lære også av feiltagelsene. Det er betegnende at et av hans skrifter bærer som motto Grimms ord: «Man muss mitten im Streben nach der Wahrheit auch den Mut des Fehlens haben.» Han var også klar over at hans eksempel kunne være farlig for mindre erfarne og mindre kunnskapsrike forskere. Francis Bull forteller i sin litteraturhistorie at når han i sine siste år kom inn på noen av sine dristigste hypoteser, satt han gjerne med et lite smil og smårystet på hodet idet han sa til studentene: «Og her, mine herrer, har jeg en teori, som jeg på det bestemteste vil advare Dem imot.»

Når vi i dag ser tilbake på Bugges forskergjerning, er det lett å konstatere at han må ha tatt feil på mange punkter. Men vi oppdager også at selv der hvor han gikk seg vill, har hans idéer og anskuelser vært et ferment i videreutviklingen av de angjeldende disipliner. På den annen side har han på en rekke felter vært den store nyryderen og stifinneren som all nyere filologisk forskning står i takknemlighetsgjeld til.

Som folkeminneforsker og tekstkritiker gjorde han en meget verdifull innsats. Hans samling «Gamle norske Folkeviser» står langt foran det som til da var utgitt av slikt her i landet. Det er en mønstergyldig tekstkritisk utgave, med merknader og instruktive språklige forklaringer. Han etterlot seg store samlinger av gode og pålitelige balladeoppskrifter som ved siden av boka danner det trygge grunnlaget norsk folkevisegransking alltid kan bygge på. Hans Edda-utgave er blitt den egentlige editio princeps av disse diktene. For første gang ble det her gitt et pålitelig og fullstendig bilde av hele håndskriftoverleveringen. Hans mange lærde og skarpsindige kommentarer bidrar i høy grad til å belyse tekstene.

Innenfor stedsnavnforskningen følte han seg særlig tiltrukket av eldgamle navn som krever grundig kjennskap til eldre språktrinn. Tolking av slike gamle stedsnavn kan vanskelig underbygges saklig og blir derfor gjerne lærde gjetninger. Mange av hans etymologier er seinere blitt avvist, men atskillige av dem står ennå ved lag som de «beste». Hans forklaring av navn som *Alden/Avalden* (til en stamme **alda* – 'høy'), *Batalden* (avledning til gno. *bati* m. 'bate, gagn'), *Nåra*, *Nørve* (begge 'den smale øya'), *Tjøme* (gno. *Tjúma* f. 'som har Form af en Snor'), *Urter* (gno. **Urptir* 'verpesteder') står

fast den dag i dag. Hans tolkning av førsteleddet i *Sjælland* (*Selund* i isl. skaldedikt) som dyrenavnet *sel* har fått støtte av Johs. Brøndum-Nielsen og Kr. Hald.

Bugges innsats som runolog var banebrytende. Det er blitt sagt at hans tydning av de urnordiske innskriftene la et halvt tusen år til vår språkhistorie. Gjennombruddet skjedde i 1865 med en liten notis av ham – på 23 linjer – om gullhorninnskriften.⁸ Denne innskriften som lyder: *ek hlewagastiR holtijaR horna tawido*, leste han: Jeg Legjest, Holtes sønn, (eller: fra Holt) gjorde (eller: lot gjøre) hornet. Denne tydningen er fra da av blitt godtatt som den riktige. I parentes bemerket dro Vilhelm Thomsen oversettelsen av *tawido* i tvil. Han mente det heller betydde «reparerte, bearbeidet». Men siden er det blitt bekreftet at Bugge må ha rett. I 1947 ble det nemlig i en myr på Sjælland funnet en treeske – en eske vel å merke uten ornamenter og uten spor etter reparasjon eller noen slags tilføyelse – som bar følgende runeinnskrift: *hagiradaR tawide*. Da nå den simple treeska ikke byr annen oversettelsesmulighet enn «gjorde» i den gjengse betydningen «utførte», må det være berettiget å gjengi gullhornets «tawido» på samme måte simpelthen ved «gjorde».

Til Bugges største runologiske bedrifter hører hans tydning av Rök-innskriften, som til da hadde vært helt uforståelig. For store partiers vedkommende står hans lesning av runene fast, men når det gjelder tolkningen av innholdet, pågår ennå diskusjonen. Det siste forsøket er, så vidt jeg vet, Niels Åge Nielsens avhandling: «Runerne på Rökstenen» (1969).

I spørsmålet om runenes opprinnelse var Bugge delvis uenig med Wimmer, som utleder dem helt av det latinske alfabetet. Bugge hevdet at tegnene stammer dels fra latinske, dels fra greske bokstaver. Han antok at goterne måtte ha lært skriften på sitt tog til Lilleasien 267, der de skulle ha fått kunnskap om den fremmede skriften av kristne galatiske (keltiske) og armeniske fanger.⁹ Problemet blir ennå drøftet, og klarhet over hvor og hvordan runeskriften er oppstått, er ikke vunnet. En av de siste teoriene, framsatt av den danske runologen Erik Moltke i 1951, går ut på at runefutharken er komponert i Danmark, og at den er en selvstendig dannelse, som delvis er inspirert av det latinske alfabet.¹⁰

Ikke noen av Bugges revolusjonære hypoteser vakte slik oppsikt og slik strid som hans teori om at eddadiktningens stoff for en vesentlig del måtte være av fremmed opprinnelse. Ikke minst i Tyskland var motstanden stor. At den stolte urgermanske bygning ramlet overende, det kunne man ikke se på med ro. Med god grunn kritiserte man ham for at han i altfor stor utstrekning bygde på spredte likheter i motiver og i navn (Fenrisulfr = *infernus lupus*, Garmr = *Kerberos* osv.). En av hans argeste antagonister, islendingen Finnur Jónsson, hevdet at vi finner hele den norrøne mytologien fullt utviklet i skaldekvad allerede fra 9. århundre; den kunne da ikke skyldes forbindelse med Vesten i vikingtiden. Bugges forsøk på å vise at disse kvadene i virkeligheten er yngre, må anses som forfeilet. Det er i våre dager vel enighet om at han ikke bare i en mengde detaljer, men også i sin helhetsoppfatning har trukket de antikke og de kristne motiver i eddadiktningen

altfor sterkt fram. Likevel står det siden hans tid fast at de norrøne mytene og sagnene inneholder mange trekk som stammer fra Vesterlandene og vitner om at Norden i tidlig middelalder og især i vikingtiden har mottatt rike kulturelle impulser utenfra. Han har satt edda-forskningen på fast historisk grunn og for alltid brutt med romantikkens syn på diktene som utelukkende germansk eller nordisk fellesarv.

Bugges teori om norrøn sagaskrivning i Irland med forbilder i irsk epikk har heller ikke vunnet tilslutning. Den ble i sin tid imøtegått både av Andreas Heusler,¹¹ Emil Olson¹² og Finnur Jónsson.¹³ Den er heller ikke blitt gjenopplivet siden. Fredrik Paasche fant det ikke verdt å diskutere den i sitt verk om middelalderlitteraturen, Jón Helgason nevner den så vidt i «Norrøn Litteraturhistorie»,¹⁴ Jan de Vries og Sigurður Nordal forbigår den i taushet, og Stefán Einarsson noterer den bare i forbigående.¹⁵ Ellers må det sies at spørsmålet om den keltiske innflytelsen på nordisk kultur langt fra er avklart. På dette feltet er det ennå mange problemer å løse.

Bugge mente som nevnt at Helgediktene var blitt til i vesterled; han fant mye i dem som lot seg forklare ved påvirkning fra irsk og gammelengelsk diktning. Det fortjener omtale at Hans Kuhn så seint som i 1950 tok hans idé opp igjen. Kuhn bygger på språklige argumenter. Etter hans mening er Helgekvadene diktet på De britiske øyer mens danene hersket i England 990–1037.

Når det gjelder Bugges «anatoliske» forskninger, er ifølge Alf Torp avhandlingen «Lykische Studien I» (1897) uten tvil den viktigste. Han har her gitt en rekke slående argumenter for språkets indoeuropeiske opprinnelse.¹⁶

Bugges ungdom falt i skandinavismens dager, og han forble hele sitt liv ivrig skandinav. Særlig så han det som sin oppgave å formidle nærmere kontakt mellom filologene i Norden. Som 22-årig stud. philol. henvendte han seg til Carl Säve, den første professor i nordiske språk ved Uppsala universitet (dengang ennå dosent), med en storstilt plan for «en Ordbog over nordiske Navne, og navnlig Personnavne». Han var en av grunnerne av de nordiske filologmøtene og medutgiver av «Nordisk tidsskrift for filologi». Han deltok også i grunnleggingen av ANF og hørte med til redaksjonskomitéen for dette tidsskriftet. I 1904 la han i brev til Adolf Noreen fram en detaljert plan for et nordisk tidsskrift for stedsnavnforskning. (Denne tanken ble realisert i 1913 da «Namn och bygd» begynte å utkomme.) Han var også inne på den tanken at det burde skapes et nordisk tidsskrift for sammenlignende språkforskning. Gjennom en omfattende korrespondanse opprettholdt han forbindelsen med en rekke kulturpersonligheter rundt i Skandinavia. Det var menn som Svend Grundtvig, Johan Nicolai Madvig, Adolf Noreen, Hans Hildebrand, Otto von Friesen, Hugo Pipping, Henrik Schück og Carl Säve. Av brevene til Noreen er det bevart ikke mindre enn 130. De strekker seg over et tidsrom på nesten 30 år.¹⁷

Forskningen var Bugges liv. Gjennom den oppfylte han sin samfunnsplikt. Med unntak av språksaken engasjerte han seg sjelden i de aktuelle nasjonale kulturspørsmål. En tid i 1850-årene var han begeistret for Ivar Aasens landsmålform. Han prøvde til og med å skape en egen normalform basert først og fremst på telemålet. Blant hans etterlatte papirer fant man «Tvo jole-

kvæde» skrevet på landsmål (trykt i Syn og Segn 1912). Men liksom Bjørnson tok han siden bestemt avstand fra det radikale målstrevet.¹⁸ Han så det slik at med to skriftspråk i Norge ville vi bli splittet i to nasjoner. Når det gjaldt riksmålet, var han tilhenger av Knud Knudsens fornorskingslinje, men han tilhørte den moderate gruppen som ville gå langsomt og forsiktig til verks. Tradisjonen i skriftspråket spilte en viktig rolle for ham. Omsynet til de andre skandinaviske folkene veide også tungt. En radikal fornorsking ville fjerne oss språklig fra våre nabofolk og svekke det kulturelle samhold i Norden, mente han.

Gjennom sine brev trer Bugge oss i møte som en avklaret, harmonisk, storlinjet personlighet, litt verdensfjern og absorbert i sin tankeverden. Men av og til glimter det til av humor og selvironi. Vennen Svend Grundtvig hadde engang ertet ham litt for hans noe omfangsrike korpus. Bugge svarer: «Trods Dine skammelige Skumlerier tror jeg ikke, at Du skal kunne faa Din Skrædder til at sy mine Klæder efter Asbjørnsens Maal; overhoved mener jeg, at mit Legemsomfang kun paa en passende Maade svarer til min Appetit, hvilken jeg regner for min bedste Egenskab. Desværre har jeg for Tiden ingen Photographi, som kan bestyrke mine Ord. – Ellers har jeg det som Vielgeschrei. Jeg tror at have en hel Del paa mig, som skal være færdigt, men synes dog jeg intet faar gjort.» – I anledning av en tur til Gudbrandsdalen for å undersøke runeinnskrifter beretter han: «... En anden Dag nede i Dalen var jeg sysselsat med at skrabe Mos af en ærværdig gammel graa Sten og fik saa frem en Indskrift som ingen havde set før – af det høist interessante og originale Indhold: N. N. reiste denne Sten efter N. N.»

Like beskjedent som Bugge vurderte seg selv, like raus var han i sin ros av andre. Han beundrer Noreens «Altschwedische Grammatik» for all den skarpsindighet og alt det arbeid som hver side bærer bud om, og hans «Abriss der urgermanischen Lautlehre» berømmer han for dens «righoldigt vækkende og belærende Stof og sindrige Combinationer paa hver Side». Otto von Friesens avhandling om runeskriftens opprinnelse finner han skarpsindig og viktig, og han gleder seg over å være enig med ham på vesentlige punkter.

Med sitt rolige, avbalanserte sinn kom Bugge flere ganger til å spille rollen som gemyttedemper i tvister mellom fagfeller. Forholdet mellom prof. Axel Kock i Lund, hovedredaktøren for ANF, og hans medredaktør Noreen hadde i lengre tid ikke vært det beste. Det gikk så vidt at Noreen overveide å trekke seg fra redaksjonen. I et brev til ham setter Bugge hele sin overtalessevne inn for at «to svenske Studiefæller, som begge staar mig nær, med Tiden igjen, som jeg haaber snart, personlig kan nærme sig til hinanden.» I fortsettelsen av brevet anvender han et gammelt visdomsord som med god grunn ville kunne settes som motto over hans liv: «Da Du personlig staar mig nærmere end Kock, vil jeg sige til Dig, hvad jeg ikke har sagt til ham, at jeg flere Gange har angret, at jeg i videnskabelige Feider har brugt for skarpe Udtryk, men aldrig, at jeg har holdt saadanne tilbage. Jeg er mere og mere bleven bestyrket i Rigtigheden af den gamle Regel: *suaviter in modo, fortiter in re.*»¹⁹

I de seinere år av sitt liv måtte Bugge gjennomgå tunge prøvelser. Hans syn ble etter hvert så sterkt svekket at han til slutt verken kunne se å lese

eller skrive. Men heldigvis fikk han en god medhjelper i Magnus Olsen, den mann som skulle komme til å løfte arven etter ham. Hans harmoniske, likevektige sinn bar ham gjennom sorgene, og forskergløden mistet han aldri. Jeg lever for tiden som i en feber, kan han betro Noreen når han er fengslet av et nytt problem. Stor trøst må han – med sitt kunstnerlynn – også ha hentet fra naturen. Han følte seg sikkert aldri lykkeligere enn når han kunne dra opp til Tynset, der han ferierte noen uker hver sommer i sine seinere år. Tonefallet får varme, stilen fart når han maler ut sitt slaraffenliv deroppe «i den herlige klare kjølede Luft, hvor jeg gaar Sæterturer, spiser Tykmælk og Flødegrød, hvor jeg ligger i Lyngen, lader Solen stege mig og Vinden svale mig, hvor Rondarnes Toppe rage op i det fjærne og hvor Trond staar bred og tryg lige for os.»

I norsk åndshistorie rager Bugge selv som et bredt og mektig fjell opp over de fleste av sine samtidige.

NOTER

- ¹ Den danske språkforskeren Vilhelm Thomsen var professor i sammenlignende språkforskning ved Københavns universitet. I sin doktoravhandling «Den gotiske sprogklassens indflydelse paa den finske» (1869) hadde han undersøkt germanske lånord i finsk og lagt grunnen til en ny undersøkelse av finske språk. Han drog også de baltiske og slaviske språk inn i sine undersøkelser i bøkene 'The Relations between Ancient Russia and Scandinavia and the Origin of the Russian State' (1877) og 'Berøringer mellom det finske og baltiske (litauisk-lettiske) sprog' (1890). I 1893 tolket han Orkhon-innskriftene, og påviste at språket i dem var tyrkisk.
- ² Franz Bopp var professor i Berlin. Ved siden av Rasmus Rask er han grunnleggeren av den indoeuropeiske sammenlignende språkvitenskap. Hans hovedverk «Vergleichende Grammatik des Sanskrit, Send, Armenischen, Griechischen, Lateinischen, Litauischen, Altslavischen, Gotischen und Deutschen» (1833–52) er den første sammenhengende framstilling av disse språks innbyrdes slektskapsforhold.
- ³ Adolf Noreen var født i 1854. Han var professor i nordiske språk i Uppsala 1887–1919.
- ⁴ Bugge var medlem av Navnekommissjonen fra 1878 (ferdig 1893) som arbeidet med å revidere skrivemåten av gårdsnavn i matrikkelen.
- ⁵ «Nordmænd i det 19de Aarhundrede», b. III, Kristiania 1914, s. 145 f.
- ⁶ Hálfs saga, Nornagests þátr, Völsunga saga, Hervarar saga. De utkom i tre hefter, 1864, 1865, 1873.
- ⁷ Den første kom i 1878, den andre i 1893; den siste forelå i manuskript ved hans død og ble utgitt i 1910 av Magnus Olsen.
- ⁸ I «Tidsskrift for Philologi» V (s. 317–318).
- ⁹ I «Norges Indskrifter med de ældre Runer». Indledning (1905–13).
- ¹⁰ I «Fra Nationalmuseets arbejdsmark», 1951, s. 47–58.
- ¹¹ I «Die Anfänge der isländischen Saga», Abhandl. der K. Preuss. Akad. d. Wiss. Phil.-Hist. Cl., 1913, nr. 9.
- ¹² Se «Den isländska Sagans ursprung», Nordisk Tidskrift, 1918, s. 411–429.
- ¹³ Se «Norsk-islandske Kultur- og Sprogforhold», 1921.
- ¹⁴ S. 120.
- ¹⁵ «A History of Icelandic Literature», New York, 1957, s. 123.
- ¹⁶ Se «Nordmænd i det 19de Aarhundrede», b. III, s. 178.
- ¹⁷ Bugges brev til Adolf Noreen oppbevares på Universitetsbiblioteket i Uppsala.
- ¹⁸ Bugge talte på riksmålsmøtet 28. nov. 1899 i Kristiania.
- ¹⁹ Om Sophus Bugge se bl. a. Magnus Olsen i «Zeitschrift für deutsche Philol.» b. 40, s. 129–173 og i «Norsk biogr. leksikon», Alf Torp i «Nordmænd i det 19de Aarhundrede», b. III, s. 145 ff., Hj. Falk i ANF 24 (1908), s. 222–230, Marius Kristensen i «Danske studier», 1907, s. 177–180, Finnur Jónsson i «Nord. tidsskrift for filologi», Række 3, b. 16 (1907–08), s. 101 ff., Halvdan Koht i «Syn og segn», 1903, s. 5–25, Moltke Moe i «Norden», 1902, Francis Bull i 4. b. av «Norsk litt.historie», s. 233 ff. og i «Tradisjoner og minner», Oslo 1945, s. 334 ff. og Alfred Jakobsen i «Maal og Minne», 1957, s. 1 ff.